

SINF DAN TASHQARI ISHLAR JARAYONIDA O'QUVCHILAR O'QISH SAVODXONLIGINI OSHIRISH

Tursunaliyeva Latofat Baxtiyor qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida sinfdan tashqari ishlar jarayonida o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish va PIRLS xalqaro tadqiqotlariga tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari, usullari haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, ushbu mashg'ulotlar uchun materiallar tanlash va ularni tahlil qilishda PIRLS me'zonlari asosidagi topshiriqlar tizimini ishlab chiqishga oid tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, PIRLS, xalqaro tadqiqotlar me'zoni, sinfdan tashqari ishlar, mustaqil ishlar, o'quvchi, badiiy matn, ilmiy-ommabop matn.

KIRISH (INTRODUCTION)

Bugungi kunda mamlakatimiz ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim va dolzarb masalalardan biri O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro standartlarga javob beradigan va jahonning yetakchi mamlakatlari ta'lim tizimi bilan raqobatlashadigan darajaga yetqazishdan iborat. Shu maqsadda O'zbekiston ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish, xalqaro me'zon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, kamchiliklarni bartaraf etishni ko'zlab tegishli yo'nalishlardagi xalqaro tashkilotlar, ilmiy tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'ymoqda. Bunga Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash Xalqaro assotsiatsiyasi-(IEA-International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nufuzli tashkiloti bilan hamkorlikni misol qilish mumkin.

Bu hamkorlik natijasida xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil dekabrda 997-son "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil qilindi. Ushbu milliy markaz respublikamizdagi barcha umumta'lim maktablariga xalqaro PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS kabi xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rishda amaliy ko'mak berib kelmoqda.

Bizga ma'lum bugungi zamonaviy dunyo amaliyoti hamda xalqaro tadqiqotlarning baholash me'zoni ham o'quvchilarning matnini tushunish va uni anglash darajasini aniqlashga qaratilgan. Ko'p mamlakatlarda muntazam o'tkaziladigan o'qish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha topshiriqlar o'qish savodxonligi me'zoniga asoslanadi. Shunday ekan, ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish

savodxonligini, matni tushunish darajasini oshirishda nafaqat dars jarayonining, balki sinfdan va darsdan tashqari ishlarning ham o'zni beqiyos.

ADABIYOTLAR TAHLILI(LITERATURE REVIEW)

O'quvchilarning o'qish savodxonligini, matni tushunish darajasini oshirish muammosi bugungi kunda ko'plab olimlar, ilmiy tadqiqotchilarni qiziqtirgan masalalardan hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish faolligini oshirish muammosi bilan ko'plab olimlar- G.S.Kovaleva, E.A.Krasnovskiy, P.P.Blonskiy, D.B.Elkonin, N.A.Mechinskaya, L.Slavina, T.G. Egorov, G.N.Kudina kabilar shug'ullanishgan. Respublikamizda esa boshlang'ich sinf o'quvchilarini ona tili darslarida mustaqil fikrlashga o'rgatish masalalari A.Y.Bobomurodova, R.Ibragimov, Sh.U.Nurullayeva, A.Q.Nisanboyeva, M.Z.Hamdamova, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish metodikasi U.A.Masharipova kabilarining tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Shuningdek, ona tili va o'qish darslarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish masalalari bilan

N.Azizxo'jayeva, M.Inomova, O.Musurmonova, V.Mahkamov, S.Ochil, I.Saidahmedov, N.Ortiqov, A.R.Xodjaboyev va boshqalar shug'ullangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI(RESEARCH METHODOLOGY)

Bugungi kunda PIRLS ta'rifiga ko'ra, "O'qish savodxonligi-jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma tilning shakllarini idrok etish va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir".

G.S.Kovaleva, E.A.Krasnovskiy o'z tadqiqotlarida o'qish savodxonligini odamlarning yozma matnlarni anglash va ularda aks ettirish, mazmunidan o'z maqsadlariga erishish, bilim va imkoniyatlarini rivojlantirish, jamiyatda faol ishtirok etish uchun foydalanish qobiliyatini tushunishni taklif etadi.

O'qish savodxonligini takomillashtirish yo'nalishlari sifatida G.S.Kovaleva quyidagilarni aytadi:

- Axborot matnlarini o'qishga e'tiborini kuchaytirish, aniq shaklda bayon etilgan ma'lumotlar asosida oddiy xulosalar chiqarish qobiliyatini shakllantirish;
- Gender xilma-xillikni kamaytirish;
- Kompyuter bilan ishlashning novigatsion ko'nikmalarini rivojlantirish(masalan, klaviaturada yozish).

PIRLS tadqiqotlarida o'quvchilarning matnlarnimo'qish laridagi ikkita o'qish ko'nikmalari -badiiy tajriba orttirish hamda ma'lumot olish va ulardan foydalanish uchun o'qish ko'nikmalarini o'rganadi.

O'qish savodxonligini rivojlantirishda nafaqat dars mashg'ulotlari, balki darsdan va sinfdan tashqari mashg'ulotlarning ham o'z o'zni borligini ta'kidlash lozim.

Sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilar mustaqil faoliyat olib boradilar. O'qituvchi bunday mashg'ulotlarda darslikda berilgan materialdan foydalanmaydi, aksincha o'quvchilarning yoshi, qiziqishi, dunyoqarashi va bilim darajasi, shuningdek, mashg'ulot rejasiga mos tarzda o'rganiladigan asarlarni erkin tanlashi mumkin

bo'ladi. Bunda 1-2-sinf o'quvchilari uchun kichik hajmdagi ertaklar, hikoyalar, she'riy asarlardan ko'proq foydalanilsa, 3-4-sinflarda kattaroq hajmli matnlar tanlanadi va albatta faqatgina badiiy matn emas, ilmiy-ommabop matnlardan ham unumli foydalanish maqsadga muvofiq.

Ilmiy-ommabop asarlarni tanlashda matn mavzusi o'quvchilar hayotida uchraydigan, ular uchun tanish va qiziqarli bo'lishini hisobga olish lozim.

Tanlangan matnlar o'quvchilar bilan birga o'qib o'rganilgach, ularni tahlil qilish uchun PIRLS talablariga mos topshiriqlar o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga berilishi maqsadga muvofiq. Bunday topshiriqlarni tuzishda quyidagi PIRLS talablarini hisobga olish kerak:

1. Matndan aniq ko'rinishdagi ma'lumotlarni topa olish.
2. Xulosalarni shakllantirish.
3. Ma'lumotlarni umumlashtirish.
4. Matnning mazmuni, til xususiyati va tuzilishini tahlil qilish va baholash.

O'rganilayotgan matn va topshiriqlar har bir o'quvchi uchun alohida tarqatma tarzida yoki katta ekranda namoyish qilinishi kerak. Shundagina o'quvchilar matnni yaxshi tushunadilar va tahlil qila oladilar.

Shuningdek, sinfdan tashqari o'qish va darsdan tashqarim mashg'ulotlarda matnlarni o'rganishda turli didaktik o'yinlar, interfaol metodlarni qo'llash ham yaxshi samara beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR (DISCUSSION AND RESULTS)

Bugungi kunda "o'qish savodxonligi" deganda o'quvchining matnni o'qish tezligi yoki uni yoddan takrorlashi emas, balki savodli va tushunib o'qish, tahlil qila olish ko'nikmalari tushuniladi. Endim o'quvchilar matnni faqat o'qib qolmasdan, uni tahli qila olishi, unga munosabat bildirishi va baholay olishi zarur. O'quvchilarga faqatgina badiiy asarlar, she'rlar emas, turli matnlar: bibliografiya, shaxsiy xatlar, gazeta va jurnallardagi e'lonlar, maqolalar,

geografik xaritalar taqdim etiladi. Ulardagi ma'lumotlar turli ko'rinishda: rasmi, jadval, chizma, diagramma va h.k. bo'ladi.

Shunday ekan, o'qituvchi o'quvchilarning o'qish savodxonligini xalqaro talablar darajasiga yetkazish uchun faqatgina dars jarayoni bilan cheklanib qolmasdan, sinfdan tashqari ishlarni ham yuksak darajada tashkil etmog'i lozim.

Bu esa o'qituvchidan katta kasbiy mahurat talab etadi. O'qituvchi har bir mashg'ulot uchun alohida tayyorgarlik ko'rishi va tanlangan asarlar uchun topshiriqlar tizimini oldindan puxta ishlab chiqishi zarur.

XULOSA (CONCLUSION)

Sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarning mustaqil faoliyati hisoblanadi. Bu jarayonda o'qish ko'nikmalari bilan birga og'zaki nutqi, dunyoqarashi, fikrlar qobiliyatlari ham oshib boradi. Ularda o'qitishning turli usullari; rolli o'qish, qismlarga bo'lib o'qish, qayta hikoyalash, tanlab o'qish, yod olish kabilardan unumli foydalanish

yaxshi samara beradi. Qolaversa, har bir mashg'ulotga mos ko'rgazmalar va mavzu yuzasidan topshiriqlar tizimini yaratish lozim bo'ladi.

Bularning barchasi o'qish savodxonligini oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR(REFERENCES):

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.2018-yil 12-dekabr.

2.Shodiyeva M.J." Xalqaro tajribalar asosida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish imkoniyatlari"./Fan,ta'lim va amaliyot integratsiyasi.Jild:02,Nashr:02.Yanvar 2021.

3.Kuznetsova M.I."PIRLS 2021 solishtirma tadqiqotlar doirasida o'qish savodxonligini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari".2021-y.

4.Kovaleva G.S."PIRLS xalqaro tadqiqotlariga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha Rossiya tajribasi,o'qituvchilar malakasini oshirishning muhim jihatlari, baholash vositalari va uslubiy qo'llanmalarni ishlab chiqish "mavzusidagi taqdimot.

5.Г.С.Ковалева.Э.А.Красновский.Новый взгляд на грамотность.По результатам международного исследования.PISA-2000.М.;Логос.2004.

6.L.Tursunaliyeva."O'quvchilar o'qish savodxonligini oshirishning usullari".Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar jurnali.2021-yil.29-oktabr.

7.S.B.Qorayev,M.S.Janbayeva."Boshlang'ich sinf o'qish darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish".Academic research in educational sciences.volume2.issue4.2021.